

4. Курс криминології: Загальна частина: підручник: у 2 кн. Кн. 1 / О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О.М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.
5. Личность преступника и уголовная ответственность. Межвузовский научный сборник. – Саратов: Издательство Саратовского университета, 1979. – Вып. 1. – 136 с.
6. Старков О.В. Криминологические проблемы исполнения уголовного наказания: дисс. на соиск. учен. степени доктора юрид. наук за спец.: 12.00.08 / Старков Олег Викторович. – М., 2003. – 429 с.

УДК 343.814: 159.96

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІЗНАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ СПІВРОБІТНИКІВ ВИПРАВНИХ КОЛОНІЙ СЕРЕДНЬОГО РІВНЯ БЕЗПЕКИ

Богатирьов А.І., експерт-криміналіст

УМВС України в Чернігівській області

У статті автором розглядаються методологічні засади дослідження пізнання професійної деформації співробітників виправних колоній середнього рівня безпеки.

Ключові слова: методологічні засади, професійна деформація, персонал, виправні колонії середнього рівня безпеки.

Богатырев А.И. МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ПОЗНАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕФОРМАЦИИ СОТРУДНИКОВ ИСПРАВИТЕЛЬНЫХ КОЛОНИЙ СРЕДНЕГО УРОВНЯ БЕЗОПАСНОСТИ / УМВД Украины в Черниговской области, Украина

В статье автором рассматриваются методологические основы исследования познания профессиональной деформации сотрудников исправительных колоний среднего уровня безопасности.

Ключевые слова: методологические основы, профессиональная деформация, персонал, исправительные колонии среднего уровня безопасности.

Bogatiryov A.I. THE METHODOLOGICAL BASIS OF PERCEPTION RESEARCH OF PROFESSIONAL DEFORMATION OF MEDIUM SECURITY LEVEL PENAL COLONIES STAFF / BMIA in Chernigiv region, Ukraine

The article is dedicated to analysis of the methodological basis of perception research of professional deformation of medium security level penal colonies staff.

Key words: methodological basis, professional deformation, staff, medium security level penal colonies.

Методологія в широкому значенні – це вчення про методи пізнання. Метод пізнання – це способи та прийоми пізнання та перетворення дійсності у відповідності до установок діалектико-матеріалістичної методології на основі системи конкретних методик [8, 8]. Методологія водночас є теорією методів пізнання, сукупністю теоретичних принципів, логічних прийомів і способів дослідження явищ, а також системою певних підходів, принципів і категорій, які опосередковують загальні властивості й зв'язки об'єктивного буття і наукового пізнання [6, 78]. Зміст і покликання методології – науковий пошук оптимальних, найбільш раціональних шляхів, методів і засобів пізнання об'єктів.

Сучасна юридична наука не дає чіткого визначення поняття «методологія юридичної науки». В юридичній літературі висловлювалась слушна думка стосовно того, що методологія є найзагальнішим, а щодо окремої галузі знання – загальним науковим керівництвом до дії, концептуальною єдністю ряду моментів: ідей, принципів, методів тощо, які становлять базис (пізнавальний стрижень) певної системи знань [4, 12]. Відомий вітчизняний вчений С.С. Сливка вважає, що «під методологією слід розуміти набуті установки, сформовані погляди, сформований кут зору і взагалі світогляд, який можна реалізувати за допомогою певних методів, підходів і засобів. Самі установки без методів не реалізуються, не є дієвими. Але використання методів потребує певних правил, які загалом іменуються методикою» [7, 6]. Іншої думки з цього приводу дотримується Д.А. Керімов, який методологію ототожнює із

загальнотеоретичними проблемами будь-якої науки, з філософією, діалектикою, історичним матеріалізмом, або, навпаки, вважається самостійною наукою, що не збігається з філософією, та являє собою не метод і не сукупність методів, а вчення, теорію, науку про метод і методи тощо [3]. Зі свого боку, П.О. Недбайло зазначав, що методологія – це не система методів чи вчення про них, як зазначають окремі філософи, а наука про методи дослідження [4, 81].

Таким чином, одні автори під методологією розуміють сукупність певних теоретичних принципів, логічних прийомів і конкретних способів дослідження предмета науки; інші – вказують, що це наука про методи; розуміють її як систему певних теорій, принципів, законів і категорій, що відображають процес пізнання [2, 7]. В. Тацій та Ю. Тодика висловлюють думку, що методологія юридичної науки – це система підходів, принципів, способів (методів) наукового дослідження і водночас теорія про їхнє використання при вивченні державно-правової дійсності [9, 28]. Потреби, запити, специфічні закономірності цієї дійсності визначають стан та тенденції методології правознавства. Ю. Тополь вважає, що методологія юридичної науки – це не тільки увесь її інструментарій у вигляді тих чи інших підходів, способів, методів або принципів, але й теорія про їхнє використання. Лише при такому підході, на думку автора, методологія юридичної науки здатна виконувати функцію пізнання її предмета [10, 9]. Методами науки, вважає В. Кравченко, є сукупність правил, засобів, принципів наукового пізнання, які застосовуються в наукових дослідженнях і забезпечують здобуття об'єктивних достовірних знань [1]. Д.Ж. Маркович зазначає: «Відокремити метод від науки як системи істинних знань неможливо тому, що й сам метод являє собою знання про те, як прийти до істини» [5, 12].

Таким чином, методологія – явище інтегральне, яке поєднує в собі низку компонентів: світогляд і фундаментальні загальнотеоретичні концепції, загальні філософські закони і категорії, загальні і загальнонаукові методи. Тому методологію не можна зводити до одного з компонентів, зокрема, до методу чи вчення про методи, оскільки за її межами залишаються інші компоненти.

Залежно від структури і конкретики об'єктів пізнання виділяють два рівні методології. Перший, найбільш високий рівень, – це загальна методологія, яка полягає в реалізації глибинного підходу до вивчення предметів та явищ навколишнього світу. Загальна методологія складає, так би мовити, загальнометодологічну директиву при проведенні будь-якого дослідження. Другий рівень – окрема (галузева) методологія конкретної наукової галузі (дисципліни). Ми вважаємо, що більш доцільним є використання багаторівневого поняття методології, яке запропоноване Д.А. Керімовим. Проте, на нашу думку, необхідно виділяти не два, а три рівні, як це запропоновано в межах функціонального підходу. Відповідно до функціонального підходу, у методології виділяють три частини: загальну, окрему (спеціальну) та методологію як сукупність окремих методичних засобів [4].

Методологічною основою розроблюваного нами напряму дослідження є сукупність методів та прийомів наукового пізнання, зумовлених метою й особливостями феномена, що аналізується, – професійною деформацією співробітників виправних колоній середнього рівня безпеки.

Найбільший ефект дослідження об'єкта правової дійсності з метою його подальшого оптимального реформування досягається в тому випадку, коли першочергово детально вивчається генезис об'єкта. При цьому дослідника повинні цікавити не тільки окремі питання виникнення об'єкта, як наслідка якихось правових процесів і явищ, а й динаміка його зародження, подальшого розвитку до окресленого моменту (сьогодення). Будь-яке сучасне явище чи процес має свої витoki в минулому, яке через теперішнє відображення спрямоване в майбутнє. Тому наукове дослідження професійної деформації співробітників виправних колоній середнього рівня безпеки не може обмежитись вивченням її стану на момент «наявного» існування, оскільки буде втрачено причинно-наслідковий зв'язок в історичному розвитку цього явища. Саме метод історизму допомагає з'ясувати інтеграційні процеси, які відбуваються в сучасному праві, механізм взаємодії галузей, усередині галузі і міжгалузевих його інститутів. Вивчення феномена професійної деформації особистості співробітника виправних колоній середнього рівня безпеки найбільш оптимально здійснювати з трьох позицій. По-перше, стан діючого законодавства – чи відповідає сучасне право як надбудовне явище базису розвитку суспільства на відповідному етапі, чи не притаманні йому внутрішні і зовнішні протиріччя. По-друге, історичне підґрунтя існуючого феномена: чи взято краще з

минулого, чи не є непотрібним атавізмом що-небудь з минулого як правова аксіома? По-третє, найбільш складна частина дослідження – опрацювання, розробка нового, адаптованого до сучасного, з резервом дії в майбутньому, механізму протидії професійній деформації співробітників виправних колоній середнього рівня безпеки. Назвемо це «динамічною можливістю» системи, яка забезпечує певну її стабільність за рахунок наявної в новому явищі потенції, що дозволяє базису певний проміжок часу розвиватися, не вступаючи в протиріччя з новітніми тенденціями. І, натомість, коли нова правова ідея закріплюється в нормах права, перетворюючись з суб'єктивного в об'єктивне, вона переходить у предмет дослідження першої позиції, а через певний час вже досліджується по-іншому, «історичному» критерію, забезпечуючи спіральний розвиток системи.

Наріжний метод дослідження феномена професійної деформації співробітників виправних колоній середнього рівня безпеки – це єдність історичного та логічного підходів. І це, цілком природно, оскільки в колективі виправних колоній середнього рівня безпеки завжди є залишки минулого, основи сучасного і паростки майбутнього. Історичне та логічне – це категорії, які застосовуються для позначення буття феномена професійної деформації співробітників виправних колоній середнього рівня безпеки в часі та перспективи його існування в майбутньому. Логічне є теоретичним відображенням історичного. Феномен професійної деформації співробітників виправних колоній середнього рівня безпеки необхідно розглядати у зв'язку з історією його розвитку, враховуючи чинники, які вплинули на його формування в минулому, ці знання допомагають зрозуміти його природу сьогодні. Логічний підхід у поєднанні з історичним підходом дозволяє встановити сутність професійної деформації співробітників виправних колоній середнього рівня безпеки як феномена, його закономірності, природу зв'язків з іншими феноменами, спрогнозувати перспективи його розвитку та виробити алгоритм протидії проявам професійної деформації співробітників виправних колоній середнього рівня безпеки. Загальна гіпотетична модель процесу розвитку феномена професійної деформації зазначених співробітників спочатку ґрунтується на інтуїції і здогадках дослідника, а потім підтверджується чи спростовується висновками, отриманими в результаті аналізу реальних фактів його розвитку. Така логічна модель повинна бути творчою, гнучкою, давати можливість її уточнення, виправлення і розширення. Це забезпечить її максимальну відповідність явищам чи процесам, що вивчаються дослідником. Логічні конструкції дозволяють з'ясувати онтологію явищ і процесів у їх статичному стані, у відповідності до всезагальних закономірностей буття співробітників Державної пенітенціарної служби України, тому завжди повинні збагачуватися матеріалом, узятим з історії розвитку пенітенціарної (кримінально-виконавчої) служби. Це забезпечить врахування в логічній моделі їх специфічної неповторної динаміки, що є притаманною онтології правових явищ і процесів.

Одним із найпоширеніших методів дослідження був і залишається логіко-семантичний аналіз, але коректно стверджувати, що його використання не може здійснюватись окремо від інших методів. Наслідком подібного відокремлення може бути перекручення дійсного змісту феномена професійної деформації співробітників виправних колоній середнього рівня безпеки. Дуже важливим моментом у дослідженні професійної деформації є визначення відправної точки, тобто найбільш загального положення, відносно якого буде розгортатися логіка дослідження. Враховуючи, що феномен професійної деформації досліджуваної категорії співробітників має велике значення саме в практичній діяльності, найбільш виправданим буде нормативістський підхід до його дослідження і відправною точкою при цьому можна вважати правовідносини. Будь-які правовідносини мають певну структуру, чітко виражений набір складових, що дає можливість виокремити об'єктивний і суб'єктивний аспекти професійної деформації, а також зробити якісне порівняння з аналогічними за змістом явищами.

Однією з позитивних сторін діалектичного підходу є те, що за його допомогою визначається і теоретично відображається історичний шлях становлення і розвитку професійної деформації співробітників виправних колоній середнього рівня безпеки. За допомогою діалектичного методу увага дослідника акцентується не тільки на виявленні особливостей і визначенні поняття феномена деформації, але й на зв'язку цього явища з іншими явищами, інститутами, економічними, політичними, соціальними процесами. Феномен професійної деформації розглядається як у статичці, так і в динаміці.

Поряд із принципами пізнання і філософськими підходами до процесу вивчення феномена професійної деформації співробітників виправних колоній середнього рівня безпеки, важливе значення мають самі методи чи способи пізнання. Найбільш ефективним у даному контексті є історично-правовий, порівняльно-правовий, системний, структурно-функціональний, соціокультурний методи.

У системі конкретних методів дослідження проблеми правових реалій в останні роки суттєво підвищується роль порівняльно-правового методу. Порівняльно-правовий метод (компаративістський) є досить перспективним, оскільки він дає можливість використання різних моделей організації і функціонування пенітенціарної (кримінально-виконавчої) служби, правових інститутів, законів, окремих правових норм, аналізу юридичної техніки, концепцій і правових поглядів, правових вчень, психологічного опосередкування. Завдяки порівняльно-правовому методу визначаються напрями удосконалення національного законодавства, а також його адаптації до європейських правових стандартів. У зв'язку з цим виникають питання можливості застосування досвіду інших країн, а також співвідношення вітчизняного і зарубіжного досвіду щодо попередження і профілактики професійної деформації співробітників пенітенціарної (кримінально-виконавчої) служби взагалі і виправних колоній середнього рівня безпеки зокрема.

Суть функціонального методу ґрунтується на постановці проблемного питання – вивчення феномена професійної деформації співробітників виправних колоній середнього рівня безпеки, яке супроводжується робочою гіпотезою, вибором критеріїв дослідження, збиранням емпіричного матеріалу, його узагальненням та інтерпретацією. На нашу думку, цей метод дасть змогу зробити коректний порівняльно-правовий та юридико-психологічний аналіз детермінант та чинників виникнення професійної деформації досліджуваної категорії співробітників і шляхів її профілактики.

Важливе місце в дослідженні професійної деформації співробітників виправних колоній середнього рівня безпеки посідає системний підхід. Системний підхід дослідження професійної деформації досліджуваної категорії співробітників дозволить виявити внутрішній механізм не тільки дії окремих його компонентів (макро- чи мікросистемних детермінант професійної деформації співробітників), але і їх взаємозв'язок на різних рівнях.

Застосування системного підходу не виключає використання й інших підходів для дослідження основних проблем регулювання та протидії професійній деформації співробітників виправних колоній середнього рівня безпеки. Одним із таких є комплексний підхід. Серед учених немає єдиної думки щодо комплексного підходу до наукових досліджень. Одні автори стверджують, що наука завжди була комплексною і що комплексність іманентно притаманна науці. Інші вважають, що комплексність – якісно нова властивість саме сучасної науки. Треті ототожнюють комплексність із термінами «системність», «інтегративність», «синтетичність» тощо. Не вдаючись до полеміки з дослідниками питань комплексності в науці, зупинимось на тому, що під комплексним вивченням розуміються три аспекти цього вислову. По-перше, всебічне вивчення одного об'єкта, багатьох його якостей, сукупності взаємопов'язаних питань. По-друге, один об'єкт або навіть одна його властивість визначається за допомогою різних методів. І нарешті, по-третє, одне питання вивчається з позицій різних наук. Це так званий міждисциплінарний підхід.

Комплексний підхід до вивчення об'єкта породжує немало складних методологічних питань. Одним із найважливіших є співвідношення логіки спеціального і логіки комплексного дослідження. Використовуючи системний та комплексний підходи до дослідження проблем регулювання та протидії професійній деформації співробітників виправних колоній середнього рівня безпеки, необхідно обов'язково створювати спеціальний понятійний апарат, щоб забезпечити перехід від загальних методологічних принципів до конкретних проблем пенітенціарної (кримінально-виконавчої) служби.

Науково-дослідна робота є, насамперед, мисленнєвим процесом, який відбувається за законами формальної логіки. Тому в процесі наукового пошуку шляхів попередження і протидії професійній деформації співробітників виправних колоній середнього рівня безпеки активно застосовувалися логічні прийоми, зокрема аналіз, синтез, порівняння, індукція, дедукція, класифікація тощо.

Професійна деформація являє собою доволі масове соціальне явище в пенітенціарній (кримінально-виконавчій) службі. У зв'язку з цим і закономірності не можуть бути розкриті на прикладі одиничного факту, тут потрібна визначена кількість одиниць спостереження. Статистичне спостереження може бути суцільним чи вибірковим. При суцільному спостереженні узагальнюється весь масив досліджуваного явища. При вибіркового дослідженні вивченню піддається тільки певна їх частина. Можливість застосування вибіркового спостереження обґрунтовується тим, що при його правильній організації обстеження лише обмеженого масиву об'єктів та інтерпретація статистичного матеріалу дозволяє одержати репрезентативні, з достатнім ступенем точності, висновки, які можна поширити на всю досліджувану сукупність цього матеріалу. При цьому необхідно, щоб вибірка, тобто частина відібраного для вивчення матеріалу, відповідала критеріям надійності.

Емпіричний елемент методології дозволяє відповісти на питання, що покладено в підвалини наукового пошуку і висновків. Емпіричний матеріал надає процесу пізнання «експериментальні дані» про предмет дослідження; про дії, що, з одного боку, спричиняють професійну деформацію співробітників виправних колоній середнього рівня безпеки, а з іншого, – спрямовані на боротьбу з нею. Ці дані набувають статусу емпіричних фактів. Для вивчення їх якісної визначеності останні повинні бути адекватно відображені не тільки у свідомості суб'єктів пізнання, але й у відповідних матеріалах, у яких відбувається реєстрація. Емпіричний метод дозволяє прогнозувати результати дослідження і опрацьовувати загальні методи пізнання, обґрунтовувати формування певних наукових напрямів і поглядів, відобразити зміст конкретних концепцій боротьби з професійною деформацією.

Докорінною методологічною вимогою на сучасному етапі є проведення досліджень у тісному зв'язку з юридичною практикою. Наука повинна дати відповідь на ряд актуальних питань, які постали сьогодні перед суспільством, державою, Державною пенітенціарною службою України, зокрема, на наріжні питання щодо принципів та форм організації ефективної системи влади, встановлення оптимального співвідношення публічних і правових методів правового регулювання, удосконалення механізмів правоутворення та реалізації права. У процесі вирішення цих завдань у майбутніх дослідженнях формулюватимуться рекомендації щодо підвищення результативності нормативно-правового регулювання професійної діяльності співробітників виправних колоній середнього рівня безпеки, організації її психологічного забезпечення, пропонуватиметься концепція протидії та профілактики професійної деформації серед співробітників виправних колоній середнього рівня безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дружинин В.Н. Структура и логика психологического исследования / В.Н. Дружинин. – [2-е изд., испр.]. – М., 1994. – 163 с. – С. 158-163.
2. Загальна теорія держави і права: навч. посібник / за ред. В.В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 320 с.
3. Керимов Д.А. Методология права / Д.А. Керимов. – М.: Аванта, 2000. – 271 с.
4. Керимов Д.А. Методология права: предмет, функции, проблемы философии права / Д.А. Керимов. – [4-е изд.]. – М.: Изд-во СГУ, 2008. – 521 с.
5. Маркович Д. Общая социология: учебник для вузов / Данило Маркович; пер. с серб. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Владос, 1998. – 432 с.
6. Мелешенко В.Ф. Конституційне право як наука і навчальна дисципліна / В.Ф. Мелешенко // Конституційне право України / за ред. В.Ф. Погорілка. – К.: Наукова думка, 2002. – 544 с.
7. Сливка С.С. Вступ до методології філософії права: методичні вказівки для самостійної роботи (для студентів магістратури) / С.С. Сливка. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. – 24 с.
8. Сырых В.М. Метод правовой науки (Основные элементы структуры) / В.М. Сырых. – М.: Юридическая литература, 1980. – 176 с.
9. Тацій В.Я. Методологічні питання розвитку конституційного процесу / В.Я. Тацій, Ю.М. Тодика // Право України. – 1996. – № 12. – С. 27-30.

10. Тополь Ю.О. Деякі проблеми методології сучасної юридичної науки / Ю.О. Тополь // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – № 1. – С. 8-11.

УДК 343.3: 343.8

ЗАХОДИ ЗАГАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВАХ ВІДКРИТОГО ТИПУ

Зубов Д.О., здобувач

*Навчально-науковий інститут права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

У статті автором розглядаються заходи загального запобігання злочинам у кримінально-виконавчих установах відкритого типу.

Ключові слова: запобігання, злочини, кримінально-виконавчі установи відкритого типу, обмеження волі.

Зубов Д.О. МЕРЫ ОБЩЕГО ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ ОТКРЫТОГО ТИПА / Учебно-научный институт права и массовых коммуникаций Харьковского национального университета внутренних дел, Украина
В статье автором рассматриваются меры общего предупреждения преступлений в уголовно-исполнительных учреждениях открытого типа.

Ключевые слова: предупреждение, преступления, уголовно-исполнительные учреждения открытого типа, ограничение свободы.

Zubov D.O. THE MEASURES OF GENERAL CRIME PREVENTION AT THE OPEN-TYPE CRIMINAL-EXECUTIVE INSTITUTIONS / Scholastic-scientific institute of the right and mass communication of Kharkiv national university of internal affairs, Ukraine

The article is dedicated to the analysis of the measures of general crime prevention at the open-type criminal-executive institutions.

Key words: prevention, crimes, open-type criminal-executive institutions, limitation of liberty.

Запобігання злочинам у кримінально-виконавчих установах відкритого типу, безперечно, неможливе без застосування заходів загального рівня, серед яких можна виділити: економічні, соціальні, організаційні, технічні, освітні, виховні, правові та ін.

Незважаючи на те, що теорія попередження злочинів розроблялася протягом тривалого часу й відображена в кримінологічних дослідженнях відомих вітчизняних та російських вчених: Г.А. Аванесова, О.А. Герцензона, В.В. Голіні, Л.М. Давиденка, П.С. Дагеля, І.М. Даньшина, О.М. Джужи, А.І. Долгової, А.П. Закалюка, А.Ф. Зелінського, О.М. Костенка, В.Г. Лихолоба, І.П. Лановенка, Ф.О. Лопушанського, П.П. Михайленка, О.Б. Сахарова, І.К. Туркевич, В.І. Шакуна, С.С. Яценка та ін., сьогодні залишаються певні питання щодо її понятійно-категоріального апарату. Насамперед, це стосується співвідношення самих понять “попередження”, “профілактика”, “припинення” та “запобігання” злочинам.

Ми поділяємо думку вчених, що в кримінологічній літературі не існує чіткого концептуального розуміння понять “попередження”, “профілактика”, “запобігання”, “припинення” та, відповідно, їх співвідношення. Тривалі дискусії, безсумнівно, породжували й породжують відому плутанину, а в деяких випадках істотні суперечності при вирішенні проблем попередження злочинів.

З урахуванням того, що в науці існують різні підходи до визначення та співвідношення вищезазначених понять, ми звернулись до їх етимологічного значення. Так, поняття “попереджати”, “попередити” означають випередити, попередити, поспіти або бути колись, заздалегідь, наперед; вжити попередніх заходів, усунути, відхилити, позбутися від чого-небудь заздалегідь.

Деякі вітчизняні кримінологи не ототожнюють поняття „попередження” та “профілактика”, надаючи кожному окреме тлумачення та різний логічний обсяг [1, 409]. Вищезазначена